

ЕТИМОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ІМЕННИКА́ ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ А. КРИМСЬКОГО

Базою для вивчення системи власних назв, що становлять лексичну категорію тексту, яка разом з іншими мовними засобами реалізує авторську концепцію світобачення, сприяє побудові художнього образу, виступають різні за жанром та стилем писемні надбання. Оними художнього тексту – це особлива філологічна проблема, оскільки в літературному творі власне ім'я функціонує як важливий та органічний елемент його стилістичної системи.

Сучасні ономастичні розвідки спираються на ґрунтовні теоретичні засади. Проблемами номінації цікавилися такі відомі вчені, як Н. Д. Арутюнова, В. І. Болотов, Л. А. Булаховський, М. Гарі-Прійор, А. Доза, В. А. Ніконов, Н. В. Подольська, О. О. Реформатський, О. В. Суперанська, Л. М. Щетінін та інші. Значний внесок у розвиток антропонімії зробили Г. Є. Бучко, М. О. Демчук, І. М. Железняк, Р. Й. Керста, Р. І. Осташ, С. Є. Панцьо, М. Л. Худаш, П. П. Чучка [4, с. 3]. Дослідження онімів художнього тексту (В. М. Калінкіним був запропонований термін „поетонім” для позначення цього особливого художнього феномену) набуває свого розвитку у другій половині ХХ ст. (праці Л. Н. Андрєєвої, Л. О. Белея, Є. М. Беліцької, Л. М. Буштян, В. Б. Дорогої, К. М. Ірисханової, Ю. О. Карпенка, Е. Б. Магазаника, В. М. Михайлова, Т. С. Олійник, Є. С. Отіна, О. І. Фоянкової [2, с. 3]).

Водночас, незважаючи на різнопланові дослідження життя і творчості А. Ю. Кримського низкою вчених, серед яких О. К. Бабишкін, С. І. Білокінь, Я. П. Білоштан, М. С. Возняк, Б. Д. Грінченко, О. С. Грушевський, К. І. Гурницький, М. Й. Євшан, П. Й. Колесник, Л. Г. Лопатинський, І. С. Нечуй-Левицький, М. Т. Рильський, І. Я. Франко, Г. М. Хоткевич, С. М. Шаховський; з-поміж сучасних учених – М. М. Веркалець, Т. І. Гундорова, Ю. М. Кочубей, Т. Ф. Маленька, М. В. Моклиця, Г. Г. Останіна, С. Д. Павличко, Я. О. Поліщук, О. Й. Пріцак [3, с. 3], – вивчення онімної лексики в художньому мовленні діяча відсутнє, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

Мета пропонованої роботи полягає у з'ясуванні етимологічної структури іменника художнього мовлення А. Ю. Кримського та визначенні продуктивності аналізованих одиниць. Матеріалом дослідження послуговували 69 антропонімів, дібраних методом суцільної вибірки з оповідань „Соломониця, або Соломон у спідниці”, „Растлініє нравів”, „Балльо”, „Шейх Жяммель”.

Одним із найбільш численних розрядів власних назв є поетоніми, в системі яких виокремлюють вітопоетоніми [5, с. 56]. Серед вітопоетонімів передусім виділяються антропопоетоніми, зокрема імена [5, с. 57]. У складі імен розрізняють чоловічі (масоніми), жіночі (феміноніми) і подвійні (мас-феміноніми) особові найменування [5, с. 25].

Для художнього мовлення А. Ю. Кримського притаманним є функціонування масонімів (53,8 %), фемінонімів (44,2 %) та мас-фемінонімів (2 %). Так, усі досліджувані власні назви за походженням можна поділити на такі різновиди:

імена арабського походження (15,9 %): **масоніми** (54,5 %): *Амін* [1, с. 541] – „вірний”, „чесний”, „безпечний” [6] (використовується 19 разів); *Аталлах* [1, с. 550] – „дар Яхве” [6] (1 раз); *Ібрагім* [1, с. 571] – арабська форма імені Авраам – „піднесений батько”, „батько народів” [7] (1 раз); *Іскандер* [1, с. 534] – форма імен Іскандар, Іськендер, Олександр (аль-Іскандер) – „переможець”, „той, що перемагає” [6] (1 раз); *Нажіб* [1, с. 545] – „знатний”, „розумний”, „благородний”, „обдарований” [7] (7 разів); *Фуад* [1, с. 535] – „серце”, „розум”, „душа” [7] (14 разів); **феміноніми** (45,5 %): *Асма* [1, с. 597] – „головна”, „панівна”, „піднесена” [6] (1 раз); *Варда* [1, с. 534] – „троянда”, „темно-червоний колір” [7] (1 раз); *Латіфа* [1, с. 567] – „добра”, „м'яка” або „миловидна”, „витончена”, „красива” [7] (1 раз); *Мар'ям* [1, с. 580] – форма імені Міріам – „набожна”, „та, що служить Богу” [6] (16 разів); *Хафиза* [1, с. 550] – „захисниця”, „та, що оберігає”, [7] (1 раз);

імена давньоєврейського / єврейського походження (14,5 %): **масоніми** (70 %): *Авраам* [1, с. 536] або *Абрам* – „батько безлічі племен” [6], „піднесений батько” [7] (1 раз); *Ісаак* [1, с. 536] – форма імені Іцхак – „той, що буде сміятися” [6] (1 раз); *Йван* [1, с. 559] – форма імені Йоханан – „буде помилуваний”, „Яхве (Бог) пожалів”, „Яхве (Бог) змиловився” [6] (1 раз); *Йосиф* [1, с. 545] (1 раз) – форма імені *Йосун* [1, с. 537] (1 раз) „збільшення”, „прибуток” [6]; *Муса* [1, с. 571] – варіант імені Мойсей –

„взятий від Бога” [7] (1 раз); *Соломон* [1, с. 599] – форма імені Шалом – „мирний”, „захищений”, „досконалий”, „цілісний” [7] (5 разів); **феміноніми** (30 %): *Ганна* [1, с. 576] – коротка форма імені Йоганна – „Бог дав” [7] (1 раз); *Єлизавета* [1, с. 567] – „Божа клятва”, „обітниця Богу” [6] (1 раз); *Ізабелла* [1, с. 566] – це самостійна форма єврейського імені Єлизавета – „та, що поклоняється Богу” чи „Бог – моя клятва” [6] (1 раз);

імена давньогрецького / грецького походження (5,8 %): **масоніми** (100 %): *Василь* [1, с. 559] – „царський”, „царствений” [6] (1 раз); *Григорій* [1, с. 559] – „не сплячий” [6] (1 раз); *Микола* [1, с. 560] – „перемагає народ”, „сильний як народ”, „з народу-переможців” [7] (4 рази); *Олександр* [1, с. 544] – „захисник чоловіків”, „мужній захисник” [7] (1 раз);

імена латинського походження (4,3 %): **феміноніми** (100 %): *Вікторія* [1, с. 534] – „перемога”, „переможниця” [7] (1 раз); *Катюра* [1, с. 569] (1 раз) – форма імені Катера – *Катерина* [1, с. 574] (48 разів) – „та, що поставляє продукти” [7];

імена давньонімецького походження (1,48 %): **феміноніми** (100 %): *Матіль* (тобто *Матильда*) [1, с. 536] – форма імені Мехтільд [6] – „сильна в битві” [7] (6 разів);

імена скандинавського походження (1,48 %): **феміноніми** (100 %): *Ольга* [1, с. 576] – форма скандинавського імені Хельга – „свята”, „блаженна”, „освячена” [7] (1 раз);

імена давньанглійського походження (1,48 %): **масоніми** (100 %): *Міллер* [1, с. 581] – „шахтар” [6] (16 разів);

імена тюркського походження (1,48 %): **масоніми** (100 %): *Ельян* [1, с. 595] – форма імені Ель – „народ”, „країна”, „батьківщина” [7] (34 рази);

імена перського походження (1,48 %): **феміноніми** (100 %): *Фаріде* [1, с. 597] – форма імені Фарада – „особлива”, „дорогоцінна” [7] (2 рази);

імена походження гінді (1,48 %): **феміноніми** (100 %): *Рохана* [1, с. 567] – „скандальна” [7] (1 раз).

Як бачимо з етимологічної інформації, здебільшого автор використовує найменування, які вказують на велич, красу, силу, належність богіві, якусь особливість носія імені.

Специфічною рисою іменника А. Ю. Кримського є поширення антропонімів із кількома варіантами походження (11,6 %): **масоніми** (37,5 %): *Амін* [1, с. 541]: арабського і єврейського походження –

„вірний”, „чесний”, „благодійний”, „що заслуговує довіри” [7] (використовується 19 разів); *Антоній* [1, с. 534]: форма імені Антон (Антін), латинського і давньогрецького походження – „боротися”, „вступати до бою”, „готовий до бою” [6] (1 раз); *Юрій* [1, с. 566]: форма імені Георгій від грецького „землероб”, за слов’янським походженням трактується як „вельмишановний”, „високе місце”, з кельтської – „ліс”, з англійської – „уральський”, „з Уралу” [7] (8 разів); **феміноніми** (50 %): *Аліса* [1, с. 597]: з латинської – „з крилами”, „окрилена”, з єврейської – „Бог є спасіння”, із грецької – „істина” [7] (8 разів); *Амеція* [1, с. 577]: з латинської – „найкраща”, „з меду” „медова”, з арабської – „надія” [7] (3 рази); *Емілія* [1, с. 568]: з латинської – „уперта”, „прихильниця”, „послідовниця”, з англійської – „ревна”, „пристрасна”, „нетерпляча”, форма імені Емілі [7] (2 рази); *Мальвіна* [1, с. 586]: з ірландської – „гладка брова”, з німецької – „справедлива подруга”, „подруга справедливості”, з англійської – „перемогла чоловіків” [7] (1 раз); **мас-феміноніми** (12,5 %): *Адель* [1, с. 550]: чоловіче і жіноче ім’я німецького походження – „благородний (а)”, „невзворушний (а)”, форма арабського імені *Аділ* – „справедливий (а)”, „вірний (а)”, „відданий (а)”, єврейське – „іберійка (назва квітки)” [6] (1 раз), у досліджуваному творі є фемінонімом;

Окрему групу власних імен в оповіданнях А. Ю. Кримського становлять **оніми, значення яких трактується безпосередньо автором** (15,9 %): **масоніми** (63,6 %): ... *а в арабів є забобон, що коли в кого мруть малі діти, то треба нового народження називати Лев (Асад)* (використовується 1 раз), *або Тигр (Нимр)* (3 рази), *або Вовк (Діб)* (1 раз): *таких іменнів смерть лякається й таких немовлят не забере...* [1, с. 594]; *Селяни з Лівану ненавидять Саліма* (5 разів) *і проклинають його за хабарництво і перекручують його ймення із „Салім (мирний)” на „зайлім”, де корінь злм каже про „кривду”* [1, с. 571]; *День твій благословенний, Юрів батьку (Абу-Жюржі)!* (4 рази) [1, с. 545]; *Од другої, теперішньої жінки старший Генійїв син зветься Микола (Нікульба)* (2 рази), *або, як вимовляють у Бейруті, Н’уля* (3 рази) [1, с. 545]; **феміноніми** (36,4 %):... *там вона знайде Лябібу* (45 разів), *або „Чорну”*. *Чому ж Лябібе зветься „Чорна” і хто її так назвав?.. Хоч московської мови Лябібе не розуміла аніже і хоч росіянки могли при ній вільнесенько балакати між собою про що завгодно і між іншим про ню саму... щоб не притягти Лябібину увагу своєю балачкою, вони вмовилися звати її*

„Чорна”, а її двоюрідну сестру **Фадіру** (6 разів), світську, звати „Біла” [1, с. 580];... і покійницю-жінку титулували **Омм-Жюржі** (Юрієва мати) (1 раз); Од другої, теперішньої жінки старший Генійїв син зветься **Микола** (Никулья), або, як вимовляють у Бейруті, Н’уля; через те Гедійїху кличуть **Омм-Н’уля** (Миколина мати) (10 разів) [1, с. 545].

У мові аналізованих оповідань представлені андроніми (2,9 %) (або маритоніми) – іменування жінки за іменем, прізвищем або прізвиськом її чоловіка [6] *Соломониця* [1, с. 599] (використовується 2 рази), що походить від єврейського чоловічого імені Соломон – „мирний”, „захищений”, „досконалий”, „цілісний” [7]; *Гедеїха* [1, с. 530] (22 рази), від масоніма *Гедійє* [1, с. 535] (38 разів), походження і значення якого невідоме.

У процесі дослідження не вдалося з’ясувати походження та семантику таких вітопоетонімів (20,2 %), як: *Адла* [1, с. 569], *Атай* [1, с. 560], *Брбара* [1, с. 550], *Гедійє* [1, с. 535], *Думеній* [1, с. 559], *Ельеса* [1, с. 571], *Ессіна* [1, с. 597], *Жяммель* [1, с. 571], *Митрі* [1, с. 550], *Моркос* [1, с. 569], *Несім* [1, с. 530], *Сюрсок* [1, с. 584], *Тамед* [1, с. 597], *Фауд* [1, с. 530].

Особливістю усіх зафіксованих антропопоетонімів є паралельне використання різних за етимологічним статусом імен в оповіданнях, що тематично охоплюють один і той самий регіон – Західна Азія. Крім того, такі імена, як *Абу-Амін* [1, с. 572], *Аліса* [1, с. 597], *Гедеїха* [1, с. 530], *Ельян* [1, с. 595], *Жяммель* [1, с. 571], *Матіль* (*Матильда*) [1, с. 535], *Фауд* [1, с. 535], *Хасиб* [1, с. 566], *Юрій* [1, с. 566], – функціонують у кількох досліджуваних творах.

Специфіка онімного простору художнього мовлення А. Ю. Кримського полягає у використанні масонімів та фемінонімів арабського (15,9 %) і давньоєврейського / єврейського походження (14,5 %); масонімів давньогрецького / грецького походження (5,8 %), давньоанглійського (1,48 %) і тюркського походження (1,48 %); фемінонімів латинського (4,3 %), давньонімецького (1,48 %), скандинавського (1,48 %) і перського походження (1,48 %), походження гінді (1,48 %).

11,6 % охоплюють масоніми, феміноніми, мас-феміноніми з кількома варіантами походження. 15,9 % відведено масонімам та фемінонімам, значення яких трактується безпосередньо автором.

У перспективі наше дослідження буде спрямоване на аналіз складних речень у художній спадщині А. Ю. Кримського.

Список використаної літератури

1. Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах / [упоряд І. О. Лучник, А. М. Полотай, К. М. Секарева]. – К. : Наукова думка, 1972. – Т. 1. – 629 с.
2. Литвин. Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX – XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови / Л. В. Литвин. – К., 2006. – 17 с.
3. Останіна Г. Г. Літературно-художня творчість А. Кримського: проблематика і поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Г. Г. Останіна. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
4. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX – XX ст. : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Н. О. Свистун. – Чернівці, 2006. – 22 с.
5. Торчинський М. М. Українська ономастика : навчальний посібник / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 217 с.
6. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. <http://vseimena.com/name/>

Анотація

У статті з'ясовано специфіку етимологічного статусу чоловічих, жіночих і подвійних) особових найменувань у художньому мовленні А. Ю. Кримського, встановлено їх продуктивність, визначено семантичне значення наявних видів досліджуваних одиниць.

Ключові слова: *онім, поетонім, масонім, фемінонім, мас-фемінонім.*

Аннотация

В статье выяснена специфика этимологического статуса мужских (масонимов), женских (феминимов) и двойных (масс-феминимов) личных наименований в художественной речи А. Ю. Крымского, установлена их производительность, определено семантическое значение имеющихся видов исследуемых единиц.

Ключевые слова: *оним, поэтоним, масоним, феминим, масс-феминим.*

Summary

There is research of the specific of etymologic status and semantics of the masculine (masonyms), womanish (feminonyms) and double (the mas-feminonyms) personal names in the stories of A. Krymski in the article. We describe the different looks of linguists, which pertains to the personal names.

Key words: *onym, poetonym, masonym, feminonym, the mas-feminonym.*